

Asim Peco¹
Nastavnički fakultet
Mostar
pecoasim@yahoo.com

Prethodno saopštenje
UDC 316.42.063:37.014.3
DOI
Primljeno: 28.12.2011.
Prihvaćeno: 01.05.2012.

Globalizacija i promjene u sistemu obrazovanja

Abstract

The issue that is more or less current in all the areas of the globe, hence, an issue with a planetary character, should not remain on the margins of interest to the Bosnian intellectual or political elite. The public probably did not grasp the importance of all processes in which it is directly or indirectly involved without even realizing it. The consequences of countless processes will be recognizable only in ten years or more, yet they will, whether we like it or not, become a part of the social reality. By then it will be too late for major repairs if these and similar effects happen to be an obstacle to social development, hence, a timely and high quality analytical and critical approach to all processes that have become a part of reality of the Bosnian society is necessary. The text that follows is too small a space for a quality and more thorough elaboration of this social phenomenon and, therefore, I shall try to outline some important features regarding the globalization processes and education, which, certainly, deserve and require more analytical space. The text will, therefore, justify its purpose if it succeeds to arouse even a sporadic interest of those responsible for the social reality of Bosnia and Herzegovina. The relationship between globalization processes and education is multidimensional and in this way cannot be considered in all its comprehensiveness, thus the most important segments; economical, political, and informational-communicational changes will be determined. The Bologna process will be mentioned, but also the changes in culture and tradition caused by the globalization processes.

Keywords: *globalization, transition, education.*

Apstrakt

Problematika koja je manje-više aktuelna na svim prostorima kugle zemaljske, dakle, problematika koja ima planetarni karakter, ne bi smjela ostati na margini interesovanja bosanskohercegovačkih kako intelektualnih tako i

¹ Profesor na Nastavničkom fakultetu Univerziteta „Džemal Bijedić” u Mostaru. E-mail: pecoasim@yahoo.com

političkih elita. Javnost vjerovatno nije dovoljno spoznala važnost svih procesa u kojima direktno ili indirektno učestvuje a da toga nije ni svjesna. Posljedice inih društvenih procesa bit će prepoznatljive tek za desetak ili više godina ali će, sviđalo se to nama ili ne, biti djelom društvene stvarnosti. Ukoliko takve i slične posljedice budu smetnja društvenom razvoju, tada će biti kasno za značajnije popravke i zato je neophodan pravovremen i kvalitetan analitičko-kritički pristup svim procesima koji su postali dio stvarnosti bosanskohercegovačkog društva. Tekst koji slijedi je isuviše malo prostora za kvalitetniju i temeljitiju elaboraciju ovoga društvenog fenomena i stoga će pokušati naznačiti neka bitna obilježja odnosa globalizacijskih procesa i obrazovanja a koji, svakako, zaslužuju i zahtjevaju više analitičkog prostora. Tekst će, dakle, opravdati svoju svrhu ukoliko uspije pobuditi makar i sporadično zanimanje odgovornih za društvenu zbilju Bosne i Hercegovine. Odnos globalizacijskih procesa i obrazovanja je višedimenzionalan i ne može na ovaj način biti razmatran u svojoj obuhvatnosti te će se stoga odrediti za one najbitnije segmente; privredne, političke i informacijsko-komunikacijske promjene. Bit će govora i o Bolonjskom procesu ali i o promjenama u kulturi i tradiciji izazvanim globalizacijskim procesima.

Ključne riječi: globalizacija, tranzicija, obrazovanje.

Pojmovna razgraničenja

Ako latinski pojam *globus* u jednoj od prevedenih varijanti znači zemaljska kugla onda je sasvim moguće iščitati o kakvom društvenom procesu je riječ.

Pojam globalizacija je u socijalno-političkoj teoriji prisutan još od kraja 19. stoljeća. Istina u prvim desetljećima globalizacijom su naglašavane vrlo duboke promjene u svjetskoj ekonomiji dok su politika i kultura bili zaobiđeni.

Među sociolozima ne postoji prepoznatljivo suglasje o tome šta je globalizacija ali postoji načelni konsenzus oko tvrdnje da je globalizacija višedimenzionalan dugotrajan proces koji je povezan s deteritorijalizacijom i sve većom međupovezanosti na planetarnom nivou. Također su sociolozi saglasni s činjenicom da uzrok ove društvene pojave treba tražiti u dinamičnom razvoju informacijskih i komunikacijskih tehnologija. Internet je postao novi globalni nositelj komunikacije i raznjene informacija dostupan svakom individualnom korisniku koji ima pristup internetskoj mreži². Zahvaljujući takvom načinu konzumiranja informacija sve promjene koje se događaju u privredi, politici ili kulturi postaju

² Vidjeti: Ulrich Beck, *Kozmopolitska Europa*, Zagreb: Školska knjiga, 2006; kao i: Milan Pelc, *Pismo, knjiga, slika*, Zagreb: Golden marketing, 2002.

vidljive. Ovakve i slične promjene donose goleme prihode kako vlasnicima velikih korporacija tako i državnim proračunima. Promjene su evidentne i u svjetskoj političkoj sferi što je ubrzalo savremene globalizacijske procese. Između ostalih možemo izdvojiti kraj Hladnog rata, pad Berlinskog zida itd.

Kao što smo skloni tvrditi kako su ove promjene ubrzale globalizacijske procese jednako tako možemo kazati da su one rezultat istog globalizacijskog procesa što bi značilo da i dalje ostaje nerješena dilema, šta je čemu uzrok a šta posljedica.

Promjene u prostoru kulture

Može li čovjek biti građanin svijeta a da pri tome ne izgubi vlastiti kulturni identitet?

Stanovišta teoretičara socijalno-političke misli oko ovoga pitanja su podjeljena. Neki od njih kao naprimjer Rifkin, smatra da je to moguće ukoliko lokalne kulture nisu ugrožene, ukoliko ljudi svoju kulturu ne smatraju imovinom koju treba braniti.³ Vrlo je diskutabilno samo poimanje stanja ugroženosti kulturne vlastitosti, što znači da je izuzetno bitno doživljavanje i razumjevanje takvog transformacijskog procesa u smislu da li se vlastitost pojedinca ili zajednice oduzima što ustupa prostor nečemu „tuđem” ili je pak riječ o dobrovoljnom i spontanom prihvatanju drugačijeg uz nesmetano zadržavanje vlastitog.

Uvažavajući činjenicu da čovjek današnjice živi u više različitih identiteta, ostaje otvoreno pitanje, da li je moguće istovremeno živjeti dvije ili više kultura s jednakim odnosom prema svima ili će pak biti prepoznatljivo favoriziranje jedne od kultura.

U sličnu dilemu upada i Bek sa tvrdnjom kako današnji život bez granica ne znači istovremeno odricanje od kulturne vlastitosti. Imati korjene znači spojiti provincijalizam s iskustvenim bogastvom građanina svijeta što bi moglo postati zajedničkim civilizacijskim nazivnikom heterogenih društava unutar svjetske kulture. (Među teoretičarima koji ne pokazuju optimizam spram globalizacijskih procesa nego prepoznatljivu sumnju pa čak i neku vrstu bojazni je i Čomski, koji kulturu poima kao pratilju ekonomske i političke moći. Stoga ovaj teoretičar smatra da će zapadni univerzalizam, između ostalog, rezultirati kulturnim imperijalizmom. Može se, dakle, kazati kako se stanovište Čomskog vrti u prostoru dileme oko izbora između hegemonije i opstanka odnosno oko pitanja, koliko je globalizacija izbor a koliko nužnost.⁴ Jednako pesimistično stanovište nalazimo i kod S. Huntigtona, iz čijih tvrdnji se može iščitati kako će vjerske

³ Jeremy Rifkin, *Europski san*, Zagreb: Školska knjiga, 2006.

⁴ Noam Chomsky, *Hegemonija ili opstanak*, Zagreb: Naklada Ljevak, 2004.

različitosti kao bitan segment kulturne stvarnosti biti temeljnim uzrokom novih društvenih sukoba.

Nešto temeljitijom analizom navedenih stanovišta moguće je naći razloge opravdanosti ali i razloge negiranja, i zato mi se čini potpuno ispravnim ustvrditi kako društveni subjekti, bilo da je riječ o pojedincima ili institucijama i organizacijama, moraju biti vrlo oprezni u prihvatanju ili odbacivanju globalizacijskih procesa. Sigurno je, također, da će značajniji pozitivni efekti bi prepoznatljivi tek za dvije do tri decenije. Pri tome će, svakako, biti potrebno puno vještine, učenja, domišljitosti, iskrenosti, povjerenja i kreativnosti kako bi se, sada razuzdani, globalizacijski procesi pripitomili i stavili u funkciju čovjeka.

Promjene u sistemu obrazovanja

Čini se sasvim opravdanim tumačenje interakcijskog odnosa globalizacijskih procesa i obrazovanja, započeti razmišljanjem J. Stigliza, koji kaže da je globalizacija smanjila osjećaj izoliranosti koji je bio zahvatio veliki dio svijeta u razvoju i dala mnogim ljudima u tim zemljama pristup znanju daleko iznad razine najbogatijih u bilo kojoj zemlji u svijetu.⁵ Ovaj odnos sam označio interakcijskim jer on uistinu i jeste takav. Treba, međutim, kazati da je početak tog odnosa više jednosmjernan nego obostran zbog činjenice da su se nacionalna obrazovanja našla na putu globalizacijskih tokova, ne kao partner u novonastalim odnosima nego kao specifičan oblik smetnje.

Druga dimenzija ovoga odnosa koja bi trebala biti izražena kroz povratni uticaj, može se očekivati nešto kasnije kada se u obrazovanju budu prepoznali prvi efekti uticaja globalizacijskih procesa. Istina je, također, da karakter, intezitet i dinamika ovoga odnosa u mnogome zavisi od političkih stavova nacionalnih političkih elita koji na temelju definiranih političkih ciljeva kreiraju obrazovne politike. Promjene u sistemu obrazovanja prvenstveno zavise od promjena u ekonomiji, političkom životu, sistemu informiranja i komuniciranja. Prema tome, nerealno je očekivati kvalitetnije promjene u sistemu obrazovanja bez promjena u navedenim društvenim segmentima a koje su također uslovljene globalizacijskim procesima. Dakle, kvalitetne promjene u privredi osiguravaju pretpostavke za kvalitetnije obrazovanje. Promjene u političkom životu određene društvene zajednice koje idu u pravcu osiguranja političke stabilnosti, ljudskih prava i multikulturalnosti sigurno pretpostavljaju i demokratizaciju obrazovnog prostora.

⁵ Džozef E. Stiglic, *Protivvrječnosti globalizacije*, Beograd: SBM-x, 2004.

Informatizacija, modernizacija i potpuno nov način komuniciranja rezultiraju značajnim promjenama u svjetonazoru pojedinca pa čak i čitavih društvenih zajednica. Pomenuti činoci doprinose modernizaciji obrazovanja, bržem i obuhvatnijem usvajanju novih znanja i vještina, ustanovljavanjem novih vidova obrazovnih sistema kao što je učenje i studiranje na daljinu.

Ostaje, međutim, vrlo bitno pitanje koje zahtjeva puno širu i otvoreniju debatu, je li riječ o osvajanju kvalitativno novih znanja ili je riječ o osvajanju novog kvantiteta informacija.?

Bosanskohercegovačka paradigma

Specifičnosti bosanskohercegovačke stvarnosti su pretpostavile prepoznatljive posebnosti refleksije globalizacijskih procesa unutar obrazovnog prostora. Ako su globalizacijska načela, između ostalog, deterritorijalizacija i neka vrsta uniformnosti u smislu približavanja temeljnih pretpostavki i koncipiranja zajednički standarda, onda bi bilo logično govoriti o očekivanim rezultatima pomenutih principa. Međutim u obrazovanju na prostoru Bosne i Hercegovine se dešavaju potpuno drugačiji procesi.

Umjesto procesa deterritorijalizacije svjedoci smo sve naglašenijeg zatvaranja u nacionalne okvire, umjesto približavanja u smislu koncipiranja zajedničkih osnova sve više su prepoznatljivije različitosti temeljene na principima etničkog. Stoga je još uvijek obrazovanje u Bosni i Hercegovini na svim nivoima opterećeno nacionalnim podjelama koje su rezultat političkog koncepta nacionalnih elita.

Potpuno opravdano možemo kazivati o, skoro u cjelosti, etniciziranim školama i univerzitetima. O multikulturalnosti u obrazovanju odnosno obrazovanju za multikulturalnu stvarnost nije moguće govoriti budući su takvi i slični principi zamjenjeni etničkim. Novina koju je globalizacijski proces donio u obrazovanje na prostoru Bosne i Hercegovine jest informatizacija te brža i efikasnija komunikacija što je tehničko-tehnološki aspekt globalizacije dok ideološki okvir ima prepoznatljiv nacionalni pa čak i nacionalistički kolorit.

Teško je, stoga očekivati da će obrazovanje u Bosni i Hercegovini u skorije vrijeme biti dijelom Evropskog odnosno svjetskog obrazovanja kao i da će bosanskohercegovački univerziteti biti dio Evropske univerzitetske zajednice.

Kada je riječ o Bolonjskom procesu i implementaciji principa Bolonjske deklaracije, svima je već odavno poznato kako je taj proces započeo greškom i nastavlja svoj put upadajući iz jedne u drugu nepoznanicu i zabludu. Političko vodstvo Bosne i Hercegovine koje čine polupismeni agitatori, kojima je obrazovni proces potpuna nepoznanica, prihvatilo je pomenuti dokument mo-

tivirano prvenstveno ubiranjem političkih poena. Isto to vođstvo nije učinilo ništa kako bi osiguralo minimum pretpostavki za uspješno realiziranje temeljnih principa Bolonjske deklaracije. Prema tome, i u tom segmentu samo deklarativno učestvujemo u globalizacijskim tokovima dok društvena zbilja pokazuje nešto sasvim drugo.

Umjesto zaključka

Nakon iznesenih činjenica nameće se logično pitanje, šta je potrebno činiti kako bi stanje u obrazovanju bilo bar sporadično poboljšano i pratilo nezauzastavljive globalizacijske tokove? Znamo kako su kvalitet obrazovanja i karakter obrazovne politike u direktnoj vezi sa privrednom i političkom situacijom društva pa bi bilo logično započeti s promjenama upravo unutar tih društvenih segmenata. Moguće je raditi kvalitetne promjene unutar obrazovanja bez temeljitijih privrednih promjena ali pod pretpostavkom da je riječ o depolitiziranoj obrazovnoj stvarnosti.

Buduće je obrazovanje u Bosni i Hercegovini pod direktnim i snažnim uticajem politike onda je gotovo sigurno da sa promjenama treba započeti unutar političke zbilje bosansko-hercegovačkog društva. Koje i kakve promjene je potrebno činiti, ovaj tekst ne može ponuditi konkretnija rješenja ali se nadam da je uspio prepoznati i označiti temeljne probleme koji su smetnja procesu modernizacije i implementaciji savremenih obrazovnih tehnologija.

Sve dotle dok nedovoljno obrazovani političari budu koncipirali obrazovni sistem i obrazovnu politiku neće biti moguće govoriti o obrazovanju za čovjeka, bosanskohercegovačkog građanina, građanina svijeta nego i dalje o nacionalnom pa čak i nacionalističkom obrazovanju.

Literatura

1. Beck, Ulrich. *Kozmopolitska Europa*. Zagreb: Školska knjiga, 2006.
2. Chomsky, Noam. *Imperijalne težnje*. Zagreb: Naklada Ljevak, 2006.
3. Haralambos, Michael & Martin Holborn. *Sociologija*. Zagreb: Golden marketing, 2002.
4. Hunkitigton, P.Samuel. *Suukob civilizacija*. Zagreb: Izvori, 1997.
5. Pelc, Milan. *Pismo, knjiga, slika*. Zagreb: Golden marketing, 2002.
6. Rifkin, Jeremy. *Europski san*. Zagreb: Školska knjiga, 2006.
7. Zigler, Jean. *Imperij srama*. Zagreb: Izvori, 2007,